

Pregledni članak/
Review paper
Prihvaćeno: 1. listopada 2018.

Željka Pintar

Dječji vrtić Kustošija, Zagreb

zeljka.pint@gmail.com

RODITELJSTVO U OTPORU

Sažetak: Radom se tematiziraju obilježja roditeljstva kao ključnog doprinosa koji omogućuje dobar psihosocijalni razvoj djeteta. Obitelj je temeljna društvena grupa u kojoj dijete stječe prva iskustva, formira stavove, razvija osobne potencijale i interpersonalne odnose. Skrbeci o djetetovom razvoju, važno je poduprijeti kvalitetu djetetova obiteljskog života. Istraživački su potvrđene značajke roditeljskog pristupa djetetu koji otežava njegov poželjan razvojni tijek. Radom se takav roditeljski pristup konceptualizira kao roditeljstvo u otporu. Roditeljstvo u otporu određeno je u kontekstu roditeljskih stilova i komponenti koje ih određuju – roditeljske zahtjevnosti i izražavanja emocionalne topline. Pritom se kao poželjan objašnjava autoritativan roditeljski stil, ovdje predstavljen kao roditeljstvo aktiviteta. Preostali stilovi roditeljevanja – autoritaran, popuštajući i zanemarujući roditeljski stil, objašnjeni su kao roditeljstvo djelomično aktivnog, djelomično pasivnog ili potpuno pasivnog roditeljevog otpora prema djetetu. Izlažu se moguća ishodišta negativne ili nedostatne roditeljske prakse. U tom se smislu navodi motivacija za ostvarivanjem roditeljstva koja potencijalno utječe na roditeljevu praktičnu adaptaciju roditeljstvu i spremnosti da primjereno odgovara na zahtjeve roditeljske zadaće. Navode se osobne karakteristike pojedinaca koje mogu doprinijeti razvoju roditeljstva u otporu. Spominju se i obilježja socijalnog konteksta koja ne pridonose razvoju pozitivno angažiranog roditeljstva. Također se propituju i praktične, socijalno kontekstualizirane mogućnosti sprečavanja roditeljstva u otporu kroz društveno senzibiliziranje odrasle populacije na kompleksnost roditeljske uloge te se upućuje na potrebitost stručne zainteresiranosti za roditelje u ustanovama namijenjenih odgoju i obrazovanju.

Ključne riječi: roditeljski stil; roditeljstvo; roditeljstvo u otporu.

UVOD

Obitelj je temeljna socijalna institucija koja presudno utječe na sudbinu pojedinca (Puljiz i Bouillet, 2003). Primarni je formativni čimbenik i osnovna odgojno - socijalna zajednica u kojoj se uspostavljaju složeni emocionalni i socijalni odnosi važni za kasniji cjelokupni razvoj pojedinca. Tu dijete stječe prva znanja, iskustva, norme ponašanja i modele identifikacije (Previšić, 2003). U smislu etičkog ideala, obitelj je povlašteno područje zajedništva i sudioništva te škola društvenosti i najbogatije čovječnosti (Grbac, 2003). Uz to što su prvi i najznačajniji odgajatelji djeteta, prvi modeli identifikacije i imitacije, roditelji su i poveznica uspostavljanja socijalnih kontakata sa širim okruženjem (Ljubetić, 2007). Sadržaji koji se posreduju djeci

obiteljskim odgojem pitanje su osobnih uvjerenja, svjetonazorskog opredjeljenja i životnog stila roditelja (Matulić, 2003).

U odnosnom smislu, roditelj bi trebao biti u stanju uspostavljati kontakt s djetetom baziran na odgovornosti, povjerenju, sigurnosti i pripadnosti (Jurčević-Lozančić, 2011). Djetetu je potrebno odrastati uz emotivno i psihički zrelog odraslog koji pruža djelotvornu roditeljsku ljubav, što djetetu omogućuje očekivanje da će i druge osobe prema njemu biti osjetljive te ono prilazi vršnjacima s pozitivnim očekivanjima. Potreban im je „drugi čovjek“ koji reagira na njihova iskustva, koji im je uzor, kulturni i etički obrazac koji i sam stoji u odnosu prema svijetu, drugome i samome sebi (Bašić, 2011). Oni su djetetovi prvi učitelji i od njihova postupanja, zalaganja, odgovornosti, dobra primjera i općeg shvaćanja svoje roditeljske - odgajateljske uloge vrlo često će zavisiti cjelokupno formiranje i kasnije ponašanje djece (Previšić, 2003). S obzirom da su glavni izvor socijalizacije djece, iskazuje se kako je značajan uzrok problematičnog ponašanja djeteta u školskoj dobi loš i problematičan odnos s roditeljima u djetinjstvu (Jurčević-Lozančić, 2011).

Uvažavajući bitnost kvalitete roditeljstva u zdravom psihosocijalnom formiranju djeteta, razmatra se koji čimbenici potencijalno osporavaju njezino ostvarivanje i time zatiru stvaranje dobrog obiteljskog konteksta potrebnog djetetovu zdravom razvoju.

RODITELJSTVO U OTPORU

Uspostavljeni roditeljski stil smatra se jednim od najučinkovitijih načina promatranja odnosa roditelja i djeteta (Baumrind, 1971, prema Raboteg – Šarić, Merkaš i Majić, 2011). Objašnjava se kako roditeljski stil odražava kvalitativno različite obrasce roditeljskih vrijednosti, postupaka i ponašanja, kao i različit odnos dimenzija zahtjevnosti i responzivnosti (Baumrind, 1991, prema Raboteg - Šarić i sur., 2011). Neki autori navode kako je roditeljski stil opća emocionalna klima unutar koje se odvijaju različiti roditeljski postupci (Čudina - Obradović, 2002, prema Sremići Rijavec, 2010). Roditeljski stil od središnje je važnosti za uspješnost roditeljstva budući da o njemu ovisi hoće li i kako dijete prihvatiti roditeljske postupke (Čudina-Obradović i Obradović, 2003, prema Šimić – Šašić, Klarin, Proroković, 2011). Upravo u karakterističnom obiteljskom ozračju i roditeljskom okružju dijete stvara predodžbu interpersonalnih odnosa i razvija obrasce socijalnih interakcija koje prenosi i na odnose izvan obitelji, prvenstveno na odnose s drugom djecom (Deković i Raboteg-Šarić, 1997). Razmatrajući roditeljsku zahtjevnost i osjetljivost za djetetove potrebe izdvajaju se četiri tipa roditeljskog odgojnog stila (Maccoby i Martin, 1983, prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Autoritarni roditeljski stil očituje se u restriktivnom ponašanju roditelja uz visoko vrednovanje discipline i konformizma bez iskazivanja mnogo ljubavi i topline. Permisivnost odgoja je nerestriktivna, topla i prihvaćajuća strategija odgoja, no bez postavljanja jasnih ograničenja djetetovom ponašanju. Indiferentan stil postavlja malo ograničenja, ali i malo skrbi, zanimanja i emocionalne podrške. Autoritativan roditeljski stil uključuje restriktivno i odgovorno ponašanje roditelja uz mnogo topline i razumijevanja (Baumrind, 1971, prema Petani, 2011).

Uz razinu osjetljivosti i zahtjevnosti, roditeljski stilovi razlikuju se i po dimenziji psihološke kontrole (Barber, 1996, prema Darling, 1999). Tako autoritaran i autoritativan roditeljski stil karakterizira očekivanje da dijete prihvaća pravila, no za razliku od autoritativnih roditelja koji s djetetom dijaloški komuniciraju očekivanja, autori-tarni očekuju djetetovo bespogovorno i neobjašnjavajuće podvrgavanje roditelje-vim zahtjevima (Darling, 1999). Utvrđeno je, nadalje, kako različiti roditeljski stilovi dovode do razlika u ponašanju i osobinama ličnosti djece (Baumrind, 1971, prema Petani, 2011). Djeca popustljivih roditelja često su nezrela, impulzivna i bez kon-trole te s teškoćom prihvaćanja autoriteta. Veliki broj djece ravnodušnih roditelja niskog je samopouzdanja i u teškoći socijalne prilagodbe, zahtjevna su i neposlušna, ne sudjeluju primjereno u igri i socijalnim interakcijama. Istraživanjem je pokazano kako su djeca ovakvog roditeljskog stila prkosna i neprijateljski raspoložena (Žužul, 1989, prema Petani, 2011). Autoritarnost roditelja dovodi do smanjene socijalne prilagođenosti djece, sniženog samopouzdanja, anksioznosti, mrzovoljnosti, boja-žljivosti, sklonosti suicidu. Kulturološki uspoređivano, pokazuje se kako autokratski roditeljski stil loše utječe na djecu svih kultura, s time da su djeca zapadnih kultura sklona agresivnim i općenito eksternaliziranim oblicima neprihvatljivog ponašanja, dok djeca istočnih kultura podliježu suspregnutim i prema unutra usmjerenim obli-cima emocionalne pobune (Rohner, 2004, prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Djeca svih kultura imaju snažnu potrebu da od roditelja budu prihvaćena i voljena te ukoliko te djetetove potrebe ostaju nezadovoljene, ono postaje agresiv-no, pretjerano ovisno ili buntovničko, emocionalno hladno, niskog samopoštovanja, emocionalno nestabilno ili sklono problematičnom ponašanju, depresiji, delikvenci-ji, uporabi sredstava ovisnosti (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

Pokazuje se kako su nedjelotvorno roditeljstvo, prisiljavajući roditeljski stilovi, nedosljednost i pomanjkanje roditeljske odgovornosti ili uključenosti u uskoj svezi sa psihopatološkim pojavama kod djece ili njihovim neprilagođenim ponašanjem (Karpowitz, 2000; Shaffer, 2000; Lindahl, 1998; Arendell, 1997; Bašić i sur. 2002, prema Ljubetić, 2007). Prema socijalizacijskoj teoriji roditeljskog prihvaćajuće-odbi-jajućeg pristupa djetetu koja promatra dimenziju emocionalne topline koju roditelj verbalno i fizički iskazuje djetetu, potvrđuje se kako roditeljeve emocionalne mani-festacije ponašanja utječu na ponašajne i osobne dispozicije djeteta i njihovo pona-šanje u odrasloj dobi (Rohner, 1984, prema Kuterovac-Jagodić i Keresteš, 1997). Pri-hvaćajući roditelji definirani su kao oni koji pokazuju ljubav djetetu fizički i verbalno, grljenjem, ljubljenjem, ohrabivanjem, pohvalom. Odbijajući su roditelji određeni kao neodobravajući, zamjerajući, skloni negodovanju i ogorčenosti. Karakter rodi-teljskog ponašanja utječe na osjećaj djetetove zavisnosti, njegovo samopouzdanje, emocionalnu stabilnost, emocionalnu osjetljivost i općenit doživljaj svijeta (Rohner, 1984, prema Kuterovac-Jagodić i Keresteš, 1997).

Uzimajući u obzir navedeno, optimalnim se smatra autoritativan, demokratski do-sljedan odgojni stil karakteriziran postavljanjem objašnjavajućih granica djetetovom ponašanju, provođenjem primjerenog nadzora, postavljanjem realnih zahtjeva uz iskazivanje emocionalne topline i potpore kako bi se u djetetu potkrepljivala znati-

želja, kreativnost, sreća, motivacija i samostalnost. Smatra se kako ono predstavlja optimalan socijalizacijski stil (Bornstein, 2002, prema Raboteg - Šarić i sur., 2011) koji doprinosi razvoju djetetovih kompetencija te potiče razvoj otpornosti prema nizu negativnih utjecaja, uključujući stresne događaja i antisocijalne vršnjake (Glasgow i sur., 1997, prema Raboteg – Šarić i sur., 2011). Usvajanje pravila i poštivanje granica u toplim i bliskim obiteljskim odnosima omogućuje djetetu internalizaciju granica, kanaliziranje agresije i smireno rješavanje problema. Za ostvarivanje navedenih ciljeva djeca trebaju okolinu koja je istovremeno i empatična i sposobna postaviti granice, koja ima povjerenje u djetetove potencijale i dobro razumije djetetove slabosti (Ljubešić, 2012). Takvu okolinu čine osjetljivi, na dijete usmjereni, podržavajući roditelji spremni prilagođavati svoje ponašanje dječjem (Cox i Harter, 2003).

Izuzev autoritativnog stila roditeljevanja, svaki je preostali roditeljski obrazac djelovanja označen svojevrsnim otporom prema djetetu, u pasivnom ili aktivnom obličju. Otporom se shvaća iskazivanje nezadovoljstva ili neslaganja, odbijanje ili protivljenje da se kome ili čemu netko ili nešto podvrgne (Hrvatski jezični portal, 2018). Stil autoritarnog, permisivnog ili indiferentnog tipa podrazumijeva svojevrsan otpor prema djetetu jer obuhvaća roditeljevo odupiranje preuzimanju središnjih roditeljskih funkcija. Te se funkcije sistematiraju kao sposobnost pojedinca da realistično opaža dijete, sposobnost da prihvati odgovornost za prepoznavanje djetetovih potreba, sposobnost da prihvati realistična očekivanja o djetetovim mogućnostima, sposobnost da se uključi u pozitivnu interakciju s djetetom, sposobnost da s djetetom empatizira, sposobnost da prednost daje zadovoljenju djetetovih primarnih potreba, sposobnost da obuzdava vlastitu frustraciju pred djetetom (Killen, 2001, prema Lipanović i Jukić, 2012). Takav roditeljski obrazac čija je značajka ne-prilagođavanje odgojnog pristupa s obzirom na djetetovu razvojnu fazu, neprilagođavanje pristupa u odnosu na individualne ili specifične potrebe djeteta ili izostanak bilo kakvog odgoja posljedično dovodi do nepoželjnih oblika ponašanja djece i mladh (Sakoman, 2009, prema Gulin, 2012).

Autoritaran roditeljski stil obilježen aktivno prisutnim negativnim emocionalitetom i visokim strukturiranjem djetetova ponašanja iskazuje se kao roditeljstvo u kojem se uobličuje aktivan otpor prema djetetu. Prisutna emocionalnost ne dolazi u obličju koje je potrebno djetetu, no roditelj nije emocionalno neprisutan. On je emocionalno iskazan, ali ne u djetetu potrebnom obliku. Takav je roditelj strukturalno angažiran što je djetetu odgojno potrebno, no u emocionalnom je aktivnom otporu prema djetetu.

Permisivan odgoj podrazumijeva nedostatak oblikovanja djetetovog ponašanja potrebnim granicama i pravilima, uz visoki pozitivan emocionalitet roditelja. Shodno tome, može se okarakterizirati kao roditeljstvo djelomično pasivnog otpora prema djetetu. Odgojna dimenzija roditeljevanja, postavljanje granica djetetovom ponašanjem, možebitno je zahtjevna jer zahtijeva ulaganje vremena i energije u postizanje dogovora s djetetom, što podrazumijeva aktivan trud. No u kontekstu permisivnog odgoja argument „dijete želi“ jednak je legitimiranju roditeljevog izbora djelovanja „za djetetovo dobro“ (Bašić, 2009). Djelomično pasivan roditeljski otpor prema

djetetu proizlazi iz izbjegavanja iskazivanja odgojnog doprinosa nužnog za djetetov razvojni boljitak.

Indiferentnost roditeljskog stila pokazatelj je sveobuhvatnog pasivnog otpora prema djetetu. Nepostojanje odgojnih doprinosa djetetovom ponašanju i emocionaliteta podrazumijeva roditeljstvo u isključenju, besosobno roditeljstvo, dijete je negirano.

Autoritaran, permisivan i indiferentan roditeljski stil ne odgovaraju potrebama djeteta. Svakom je djetetu potrebno omogućiti zadovoljenje potrebe za ljubavlju, prisnošću, autonomijom, postignućem, slobodom, a njihovo nezadovoljavanje djetetu čini frustriranim, nasilnim, egoističnim, anksioznim i depresivnim što je svojevrsno nasilje nad djecom jer ugrožava njihovu psihološku dobrobit i često postaje poticaj devijantnog ponašanja čime se narušava djetetovo mentalno zdravlje (Nazor, 2012). Nasuprot tome, odgoj baziran na podržavajućem i emocionalno toplom ophođenju s djetetom podržava razvijanje djetetovih potencijala te je istraživački potvrđeno kako unapređuje djetetove akademske vještine (Turner, Chandler i Heffer, 2009).

Evidentno je kako se problemi uspostave pozitivno intoniranog roditeljstva aktivnosti odražavaju u značajkama djetetovog psihosocijalnog statusa. Kako bi se razumjela ishodišta i razvoj nepoželjne roditeljske prakse i poduprijelo roditeljstvo odgovarajuće za poticanje djetetova razvojnog blagostanja, razmatra se roditeljeva motivacija za ostvarivanjem roditeljstva i njegova adaptacija roditeljskoj ulozi.

MOTIVACIJSKE PRETPOSTAVKE RODITELJSTVA

Motivacijsku pretpostavku roditeljstva važno je razumijeti kao čimbenik koji potencijalno utječe na oblikovanje (ne)poželjne roditeljske prakse. Roditeljstvo u otporu, u kojemu roditelj emocionalno i odgojno neadekvatno odgovara potrebama djeteta svoje ishodište moguće ima u samom obrascu pojedinčeve motivacije koja ga usmjerava prema ostvarivanju roditeljstva. Motivacijski je procjena odraslog pojedinca o poželjnosti ostvarivanja roditeljske uloge uvjetovana raznim kriterijima. Iako bi se očekivalo da pozitivan stav prema rađanju djeteta proizlazi iz vrijednosti vezanih uz samo dijete (novo biće koje ima vrijednost kao takvo i kao novi član društvene zajednice) pokazuje se da je vrijednost djeteta najčešće u percepciji roditelja da ono povećava vrijednost njih samih (Veevers, 1973, prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Navodi se kako se vrijednost djeteta za roditelje izvodi iz roditeljeve potrebe da zadovolji društvena očekivanja i norme, iz želje da se udovolji moralnim obavezama, odgovornosti, prirodnom tijeku života, ispunjenju rodnog identiteta i ljudske kompetencije, ostvarivanju i osiguranju braka te potrebe da se zadovolje kriteriji mentalnog zdravlja i normalnosti (Veevers, 1973, prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Sistematizirano, vrijednosti koje pojedinac veže za rađanje djeteta i koje ga potiču na ostvarivanje roditeljske uloge vezane su uz same roditelje (potreba za samoaktualizacijom, osjećaj vlastite vrijednosti i zrelosti), uz roditeljstvo (doživljaj roditeljstva, brige i razvijanja novog bića), uz dobrobit obitelji (materijalnu, društvenu, duhovnu), uz dijete kao takvo (razvoj novog samostalnog

bića), uz dobrobit šire obitelji (održavanje i nastavak obitelji), uz društvo u najširem smislu (održanje nacije, ispunjavanje duga prema društvu ili vjeri) (Čudina – Obradović i Obradović, 2006).

Pojedinčeva motivacija za ostvarivanjem roditeljstva najčešće se formira u jednom od četiriju osnovna tipa. Altruistična motivacija podrazumijeva kako želja za djetetom proizlazi iz naše težnje da nekome pružamo ljubav, brigu i zaštitu; fatalistička obuhvaća razmatranje kako je reprodukcija i produžavanje vrste neizbježan dio života; narcistička sjedinjuje motive žene i muškarca u dokazivanju njihove vrijednosti; instrumentalna opravdava roditeljstvo kroz njegovu važnost u očuvanju braka, produžavanje obiteljske loze, potvrđivanje selfa ili iskazivanje domoljubnosti (Rabin, 1965, prema Lacković - Grgin, 2011).

Razmatrajući navedeno, pokazuje se kako altruistična motivacija podržava dijete kao vrijednost po sebi. Ona ne instrumentalizira dijete, ne teži višem cilju od njega samoga. Takav motivacijski tip ne pretpostavlja dijete drugim svrhama i ne podređuje ga cilju izvan njega samoga. Podržava prihvaćanje djeteta i spremnost na usmjeravanje vlastitih resursa u potkrepljivanju djetetova razvoja. Navedeno se čini važnim jer već samo shvaćanje vrijednosti djeteta u okviru altruistične motivacije potiče roditelja na pozitivno emocionalno ophođenje prema djetetu i podupiranje njegova razvoja uz aktivan angažman. Shvaćanje djeteta kao vrijednosti po sebi potiče nesebično usmjeravanje vlastitih kapaciteta njegovom razvoju. Preostali vidovi motivacije, narcistič - ka i instrumentalna, postavljaju pred dijete očekivanja podložna vlastitoj slici o sebi i iskazuju unaprijed postavljenu predodžbu o djetetu namijenjenoj zadaći, čime potiču roditeljstvu otporu. Fatalistička osmišljava dijete kao neizbježnost života čime podrazumijeva njegovu ulogu kao neupitno ostvarivanje zadaće odraslih ljudi.

Roditeljski motivacijski faktori ostvarivanja roditeljstva moguće utječu na roditeljsku adaptaciju roditeljskoj zadaći, a ona potencijalno utječe na roditeljski stil kojemu pojedinac pribjegava. Utilitarni, narcisoidni pristup podržava adaptaciju djeteta roditeljskom okviru očekivanja. Dijete je zadovoljitelj očekivanja roditelja koji se uklapa u poželjnu roditeljevu sliku. Fatalistički pristup određuje nužnost, samo-pomiren je i nepozivajući za aktivitet svjesno uspostavljanog i gradećeg roditeljstva. Humanistička motivacija pak podrazumijeva roditelja adaptacijski okrenutog djetetu. Roditelj je prilagođavatelj svojih kapaciteta djetetu kao samovrijednoj jedinci, u čijem razvoju svojim ljudskim resursima podržavajuće sudjeluje. Takav oblik motivacije potkrepljuje poželjnu adaptaciju roditeljskoj praksi, primjerenu djetetovom optimalnom razvoju.

ADAPTACIJSKA UVJETOVANOST RODITELJSTVA

Kako bi se razumjela roditeljeva praktična adaptacija roditeljskoj ulozi, važno je razumjeti roditeljeve osobne značajke i opća obilježja konteksta u kojemu svoju roditeljsku ulogu ostvaruje. Promatra se koji faktori i kako potencijalno utječu na adaptaciju roditeljstvu, osobito u smislu otežavanja roditeljskog angažmana konstruktivnog za dječiji razvoj, a u ovom radu označenog kao roditeljstvo aktiviteta. U tom su smislu prvenstveno važna obilježja roditeljeve emocionalnosti. Pokazuje se

povezanost roditeljskog pristupa vlastitim emocijama s razumijevanjem emocija njihove djece. Istraživanjem se potvrdilo kako djeca roditelja koji su naučili djelotvorno se nositi s negativnim emocijama tuge i ljutnje pokazuju manje eksternaliziranih i internaliziranih problema (Brajša - Žganec, 2002, prema Ljubetić, 2007). Depresivnost i stalno stanje anksioznosti roditelja potencijalno patogeno utječu na dječji razvoj. Interakcije depresivnih majki s njihovom djecom okarakterizirane su reduciranom osjetljivošću, manjkom reciprociteta, ravnim emocionalnim tonom i općim nedostatkom spontanosti i interesa (Ljubetić, 2007). Jednako tako, patogen utjecaj roditelja na djetetov razvoj izvjestan je ukoliko roditelji isključivo slijede svoje potrebe i želje, zanemarujući dječje, iskazuju egoizam i samozadovoljstvo zbog kojih ne odgovaraju na dječje zahtjeve ili pak svoja očekivanja od djeteta ne usklađuju sa stvarnim potrebama i željama svoje djece (Ljubetić, 2007).

Roditeljevo vlastito iskustvo djetinjstva u značajnoj mjeri može determinirati kvalitetu njihovog vlastitog roditeljstva. Iako se ne iskazuje kao nužnost, rana emocionalna deprivacija roditelja rizik je razvoju ugrožavajućih odnosa s vlastitim djetetom (Shaffer, 2000, prema Ljubetić, 2007).

Dob roditelja često je značajan čimbenik koji potencijalno utječe na adaptaciju roditeljstvu. Adolescentsko se razdoblje smatra nepovoljnim za ostvarivanje zadaća roditeljske uloge zbog psihološke nezrelosti pojedinaca, manjka roditeljskih vještina, veće izloženosti ekonomskom stresu zbog otežanosti završetka školovanja, stresa zbog odustajanja od realizacije razvojnih zadataka vezanih uz adolescentsku dob (Lacković - Grgin, 2011). Neriješena kriza identiteta, teže kontroliranje emocionalnih stanja, podcjenjivanje djetetovih potreba i sposobnosti, nerijetki su pečat adolescentskog roditeljstva. Pogodnijom za roditeljstvo smatra se mlađa odrasla dob koju obilježava uspostava ljubavi naspram izolacije, dok se srednja odrasla dob smatra nepovoljnom zbog slabljenja roditeljskog zdravlja i njihove veće usredotočenosti na stvarne ili fiktivne probleme (Lacković - Grgin, 2011).

Obrazovanost i društveni status roditelja određuju vrijednosti koje roditelji žele prenijeti na djecu. Roditeljske vrijednosti i ciljevi određuju roditeljev odgojni stil, a on utječe na emocionalnu klimu obitelji. Obrazovaniji roditelji veću pažnju pridaju komunikaciji, atmosfera u obitelji je demokratska, a djeca razvijaju zdrave stavove prema autoritetu, dok roditelji nižeg obrazovanja češće koriste autoritarni roditeljski stil naglašavajući važnost poštivanja socijalnih normi (Družinec, 2016).

Utjecaj drugih faktora koji se tiču roditeljeva konteksta življenja, poput siromaštva, također značajno doprinose roditeljevom prilagođavanju zahtjevima roditeljske uloge u smislu uspostave poželjnog roditeljskog stila.

Pokazuje se kako siromaštvo otežava kvalitetnu adaptaciju roditeljskoj ulozi i uspostavu autoritativnog stila roditeljevanja kroz pogodovanje nedosljednim, zanemarujućim, emocionalno indiferentnim i grubim postupcima roditelja (Eamon, 2001, prema Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Potvrđuje kako siromaštvo izrazito povećava učestalost neprihvatljivog ponašanja djece starije od tri godine, izraženog kroz agresiju, neposlušnost i brzopletost, a koje se povećava u predškolskom i početnom školskom razdoblju (Čudina – Obradović i Obradović, 2006). Djeca

siromašnih roditelja obilježena su kao „hodajući ranjenici“ (Sidel i Arendell, 1997, prema Ljubetić, 2007). Ističe se kako siromaštvo utječe na kvalitetu obiteljskog života kroz intenziviranje psihološkog stresa kojemu su izloženi roditelji, a uslijed kojeg postaju suzdržani u izražavanju emocija prema djetetu, prenaplašavaju poslušnost djeteta, oslanjaju se na tjelesno kažnjavanje u cilju discipliniranja djeteta, nedosljedni su u njihovom discipliniranju i neadekvatno odgovaraju na djetetove socio - emocionalne potrebe (Arendell, 1997, prema Ljubetić, 2007). Nedostatni ekonomski čimbenici direktno nepotkrepljujuće utječu na roditeljsku dužnost osiguranja djece vedrog i zdravog obiteljskog ozračja u kojem mogu razvijati pozitivne osobine ličnosti i suzbijaju pružanje ljubavi i povjerenja koji su osnovni preduvjet za zdrav psihički razvoj djeteta (Ljubetić, 2007).

Obiteljska struktura također može utjecati na otežanu adaptibilnost roditelja zahtjevima roditeljstva kroz spremnost održavanja podržavajućeg emocionalnog ophođenja prema djetetu. Smatra se kako je samohrano roditeljstvo povezano s većom depresivnošću roditelja (Raboteg – Šarić i Pećnik, 2006). Razvedene majke često su nedosljednije, hostilnije, manje znaju o svakodnevnim aktivnostima svoje djece i češće ih kažnjavaju (Raboteg – Šarić i Pećnik, 2006). Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji mogu biti višestruki: smrt, razvod braka, napuštanje obitelji od strane jednog roditelja, izvanbračno rođenje, dugotrajno odsustvo roditelja iz bilo kojeg razloga (Grozđanić, 2000). Iako se pokušavala istraživački potvrditi linearna kauzalna veza između strukturalne deficijentnosti obitelji i poremećaja u ponašanju i razvojnih teškoća djece te sugerirati štetnost jednoroditeljstva po psihološki, socijalni i intelektualni razvoj djeteta (Demo, 1991, prema Grozđanić, 2000), neki drugi autori navode kako svaka obiteljska struktura ima jednak kapacitet biti zdrava ili disfunkcionalna (McKerny i Price, 1994, prema Grozđanić, 2000). Ipak, samohrani roditelji pod većim su ekonomskim pritiskom koji je važan indikator stresa samohranih roditelja. Tako oni češće tendiraju odgojnim postupcima kažnjavanja, nedosljednosti, neiskazivanja podrške, dok pritom prisutna depresivnost pridonosi emocionalnom kontekstu odbacivanja djeteta, povećanoj kritičnosti u ozračju negativnih emocija (Raboteg – Šarić i Pećnik, 2006). Roditelji jednoroditeljskih obitelji izloženi su većoj opterećenosti uloga, nedostatku partnerske podrške i smatra se kako psihološki stres roditelja može utjecati na kvalitetu roditeljstva te je odstupanje u kvaliteti odnosa roditelj - dijete povezano s pogoršanjem u emocionalnom funkcioniranju djeteta (Grozđanić, 2000).

Roditeljeva slika djeteta i djetinjstva, kojom raspolaže i po kojoj usmjerava svoje opće ophođenje prema djetetu, određena je i slikom o djetetu koja se društveno zastupa. Oblik definicije djetinjstva povezan je s interesima društva, a termin djeteta antropološka je ili socijalna hipoteza (Bašić, 2011). Tako se 70-ih godina 20. stoljeća aktualizira razumijevanje djeteta koje je subjekt vlastitog razvoja te se razvija perspektiva usmjerena na dijete što je oprečno prethodnom viđenju djeteta u perspektivi pragmatizma i funkcionalizma (Bašić, 2011). Prosvjetiteljska perspektiva djeteta, dominantna do početka 20. stoljeća, razmatra dijete predmetom odgojnih nastojanja te je odgajateljeva zadaća poticati pozitivne i suzbijati negativno opažene

osobine, sposobnosti, vrijednosti, modele ponašanja. Nasuprot tome, romantična slika djeteta, na koju se oslanja moderna predodžba o djetetu, stavlja naglasak na individualan razvoj, pronalaženje vlastitog smisla i samoostvarenje (Bašić, 2011). Caldwellova teorija „tokova sredstava“ objašnjava suvremenu promjenu u vrijednosti djeteta – od razdoblja usmjerenosti odraslih na dijete čija je zadaća bila korisnim radom potpomagati roditelje, osiguravati im radnu snagu, održavati imanje, dolazi do razdoblja usmjerenosti na djetetovu duhovnu i materijalnu dobrobit, pri čemu je roditeljska investicija velika, a prethodno shvaćena potencijalna dobrobit od djeteta minorna (Čudina – Obradović i Obradović, 1999). Usporedno s promjenom slike o djetetu, mijenja se predodžbenost podržavajućeg emocionalno - odgojno konteksta potrebnog za djetetov razvoj. Viđenje djeteta kao djelatnog subjekta koji nije u vlasništvu odraslih, već zasebno biće koje u suodnosu s roditeljima ima svoja prava i odgovornosti, promovira neprihvatljivost uporabe sile nad djetetom u disciplinske svrhe te ne odobrava tjelesno kažnjavanje u obiteljskom odgoju (Maleš i Kušević, 2011). No dugo stvarani, tradicijski prenošeni, generacijskim slijedom baštinjeni modeli ponašanja roditelja, općeprihvaćeno i vlastitim iskustvom doživljeno roditeljstvo ne mijenja se često s znanstveno utemeljenom slikom o djetetu. Iako se danas pedagoški djetetu pristupa kao subjektu razvoja, s vlastitim pravima oblikovanim Konvencijom o pravima djeteta (1989), istraživanja pokazuju kako roditelji svojim praktičnim postupcima još uvijek potkrepljuju znanstveno prevladano viđenje djeteta. Tako je utvrđeno kako među odraslom populacijom vlada konsenzus oko važnosti bavljenja djetetom i komunikacije s njim kao važnim aspektom roditeljstva, međutim pokazuje se i velika tolerancija ispitanika o tjelesnom kažnjavanju djece u situacijama kada ono primjerice ugrožava svoju sigurnost (Pećnik, Radočaj i Tokić, 2011). Navedeno također upućuje da, iako se društveno može promovirati poželjno ozračje djetetova razvoja, roditelja je potrebno upućivati i pomoći mu u samopreispitivanju kako bi osobne kapacitete konstruktivno uobličavao u vlastitioj odgojnoj praksi.

Upravo stoga potrebno je društveno poduprijeti roditelje u osiguravanju kvalitetne roditeljske odgojne angažiranosti.

INSTITUCIONALNI PRISTUP RODITELJSTVU U U OTPORU

Stručnjacima ustanova odgoja i obrazovanja namijenjeno je praćenje djetetova razvoja te njegovo poticanje u suglasju s djeteteovim bazičnim odgajateljima, njegovim roditeljima. Podržavanje roditeljstva aktiviteta, prevencija roditeljstva u otporu, pomoć u nadvladavanju poteškoća u ostvarivanju roditeljske uloge, važan je zadatak odgojno-obrazovnih ustanova.

Velik broj roditelja oslanja se na prirodno znanje o djeci i odgoju, ne znajući mnogo o osnovama dječjeg razvoja, potrebama djece i njihovim reakcijama (Previšić, 2003). Uloga je društva preuzimati skrb za odgoj i obrazovanje djece, ali i pomoći roditeljima da s više stručno - pedagoškog znanja u tom procesu mogu sudjelovati (Previšić, 2003). Buduće bi roditelje valjalo informirati o osnovnim kriterijima i normama „dobrog roditeljstva“, o složenosti i težini zadataka roditeljstva, ispraviti iz

medija pogrešno shvaćene pretpostavke o roditeljstvu, razvijati realna očekivanja, naučiti buduće roditelje rješavanju problema, podučiti ih načelima partnerskog roditeljstva (Čudina – Obradović i Obradović, 2006.). U programima namijenjenim roditeljima sugeriraju se sljedeće teme – obitelj kao sustav, razvojni ciklusi obitelji, što znači biti odgovoran roditelj, osvješćivanje roditeljskih osobina, vrijednosti i ciljeva, razvojne faze djeteta, roditeljski stres (Lipanović i Jukić, 2012). Provedba navedenih programa čini se nužnom s obzirom da se smatra kako pojedini roditelji nisu u stanju na primjeren način sudjelovati u odgojno - obrazovnom procesu svoje djece te je stoga potrebno osmisliti razne oblike informiranja i edukacije roditelja u čemu osnovnu ulogu trebaju imati odgojno - obrazovne ustanove, centri za obitelj i slične institucije (Puljiz i Bouillet, 2003). To je osobito važno s obzirom da se predškolsko doba smatra kritičnom točkom kada je važno uočiti djetetove ponašajne ili emocionalne poteškoće kako bi se umanjio rizik da postanu trajne ili da se razviju u prave poremećaje (Mrnjavac, 2014). Zbog toga je važno stvarati odgojno - obrazovne programe koji se obraćaju primarnim skrbnicima, u društvu koje podupire obitelj, jer institucija ne odgaja dijete mimo, izvan ili iznad obitelji već je potrebno da to čini zajedno s njom kroz promoviranje i konkretno podržavanje adekvatnog roditeljevog pristupa djetetu. Nužna je upućenost roditelja na ustanove odgoja i obrazovanja koje su profesionalno dužne poticati poželjan obiteljski odgoj. Prethodno zahtijeva uključenost djece u sustav odgoja i obrazovanja od najranije dobi.

Često se navode karakteristike pozitivnog (Stričević, 2011) ili kompetentnog roditeljstva (Ljubetić, 2012), no potrebno je izložiti načine i uvjete njihova razvoja. Roditeljske se kvalitete i sposobnosti stječu, unapređuju i oblikuju procesima učenja, osobito vještina komunikacije, asertivnosti, posredovanja, vođenja, upravljanja i nenasilnog rješavanja sukoba (Arendell, 1997, prema Sremić i Rijavec, 2010). Bitnim se čini društveno podupiranje razvoja roditeljstva koje bi potaknulo roditeljski angažman produktivan za djetetov razvojni boljitak.

ZAKLJUČAK

Nekvalitetan stil roditeljevanja dovodi se u direktnu vezu s poteškoćama u psihosocijalnom funkcioniranju djeteta. Nedostatna ili neadekvatno izražena emocionalnost, preizražena ili nepostojeća restriktivnost u pristupu djetetu, roditeljstvo u otporu, utjecaji su koji dijete čine podložnim razvoju socioemocionalnih poteškoća izraženih kroz odmake u ponašanju. Važno je stoga razložiti moguće utjecaje koji pogoduju takvom roditeljevom djelovanju. Bitnim se čini razumjeti motivacijska ishodišta koji podržavaju za dijete neadekvatnu roditeljsku praksu. Važno je razmatrati osobne i okolinske čimbenike koji otežavaju adaptaciju roditeljstvu, u smislu razvoja poželjnog roditeljskog pristupa djetetu. Navedeno je potrebno razmotriti kako bi se uvidjeli načini i mogućnosti poticanja kvalitetnog roditeljstva. Zadaća roditeljske uloge uspostava je konteksta djetetova odrastanja koji će podržavajuće utjecati na djetetov razvoj. U navedenom je roditeljima potrebna podrška te je zbog toga važno da su roditelji, kao najvažniji odgajatelji djece, u fokusu interesa stručnjaka i društva kojima je namjera skrbiti o boljitku odrastajuće djece.

LITERATURA

1. Bašić, S. (2011). (Nova) slika djeteta u pedagogiji djetinjstva. U D. Maleš (Ur.), Nove paradigme ranog odgoja (str. 19 – 39). Zagreb: FF Press.
2. Bašić, S. (2009). Dijete kao partner u odgoju: kritičko razmatranje. *Odgojne znanosti*, 11(2), 27 - 44.
3. Cox, M. J., Harter, K. S. M. (2003). Parent – Child Relationships. U Bornstein, M. H., Davidson, L., Corey, L. M. K., Moore, K. A. (Ur.). *Well – being: positive development across the life course*. Mahwah, NJ: Erlbaum, (str. 191 – 204).
4. Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (1999.). Želja za djecom i apstinencija od djece: odrednice, korelati i mogućnosti društvene intervencije. *Revija za socijalnu politiku*, 6(3), 241-258.
5. Čudina - Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
6. Darling, N. (1999). Parenting style and its correlates. *ERIC Digest No. EDO-PS-99-3. Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education, University of Illinois, Illinois*. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED427896.pdf>, 21.3.2018.
7. Deković, M. i Raboteg-Šarić, Z. (1997). Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata s vršnjacima. *Društvena istraživanja*, 4 - 5(30 - 31), 427 - 445.
8. Družinec, V. (2016). Transfer vrijednosti s roditelja na djecu. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teorijsku i praksu*, 65(3), 475 - 488.
9. Grbac, J. (2003). Definicija i promocija obitelji u Hrvatskoj. U V. Puljiz i D. Bouillet (Ur.), *Nacionalna obiteljska politika*, (str. 103 – 119). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
10. Grozdanić, S. (2000). Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis socijalnog rada*, 7(2), 169 - 182.
11. Gulin, M. (2012). Ranoprepoznavanje problema mentalnog zdravlja kod djece i mladih i psihološka intervencija. In V. Božičević, S. Brlas i M. Gulin (Ur.), *Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja* (str. 124 - 137). Virovitica: Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko-podravske županije.
12. Hrvatski jezični portal (2018). http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFdlWBE%3D, 21.3.2018.
13. Jurčević - Lozančić, A. (2011). Socijalne kompetencije i rani odgoj. U D. Maleš (Ur.), *Nove paradigme ranog odgoja* (str. 153 – 177). Zagreb: FF Press.
14. Kuterovac-Jagodić, G. I Keresteš, G. (1997). Perception of parental acceptance-rejection and some personality variables in young adults. *Društvena istraživanja*. 4-5(30 - 31), 477 - 491.
15. Lacković-Grgin, K. (2011). Doživljaj i praksa roditeljstva u raznim životnim razdobljima. *Društvena istraživanja*, 20, (4), 1063 – 1083.
16. Lipanović, M. i Jukić, I. (2012). Jačanje roditeljskih odgojnih kompetencija, odgovorno roditeljstvo. In V. Božičević, S. Brlas i M. Gulin (Ur.), *Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja* (str. 61 - 65). Virovitica: Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko-podravske županije.

17. Ljubetić, M. (2007). Biti kompetentan roditelj. Zagreb: Mali profesor.
18. Ljubetić, M. (2012). Donosi li dobre roditelje roda. Zagreb: Profil.
19. Ljubešić, M. (2012). Roditeljske vještine i rana interakcija te rana intervencija u zajednici. U V. Božićević, S. Brlas i M. Gulin (Ur.), Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja (str. 75 - 86). Virovitica: Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko-podravske županije.
20. Maleš, D. i Kušević, B. (2011). Nova paradigma obiteljskoga odgoja. U D. Maleš (Ur.), Nove paradigme ranog odgoja (str. 41 – 67). Zagreb: FF Press.
21. Matulić, T. (2003). Obiteljske vrijednosti i neki aspekti socijalne zaštite obitelji. U V. Puljiz i D. Bouillet (Ur.), Nacionalna obiteljska politika, (str. 119 – 163). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
22. Mrnjavac, A. (2014). Utjecaj jednoroditeljske obitelji na emocionalne i ponašajne probleme djece predškolske dobi. Školski vjesnik, 63(3), 433 – 452.
23. Nazor, M. (2012). Promicanje odgovornosti, pozitivnih društvenih vrijednosti, etičkih i moralnih principa u odgojno-obrazovnom procesu i medijima. U V. Božićević, S. Brlas i M. Gulin (Eds.), Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja (str. 66 - 74). Virovitica. Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko-podravske županije.
24. Pećnik, N., Radočaj, T. i Tokić, A. (2011). Uvjerena javnosti o ispravnim roditeljskim postupcima prema djeci najmlađe dobi. Društvena istraživanja, 20, 3(113), 625 - 646.
25. Petani, R. (2011). Odnos roditelj - dijete. In D. Maleš (Ur.), Nove paradigme ranog odgoja (str. 97 – 125). Zagreb: FF Press.
26. Previšić, V. (2003). Obitelj kao odgojno – socijalna zajednica. U Puljiz, V. i Bouillet, D. (Ur.), Nacionalna obiteljska politika (str.191-206). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
27. Puljiz, V. I Bouillet, D. (2003). Nacionalna obiteljska politika. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
28. Raboteg - Šarić, Z. I Pećnik, N. (2006). Bračni status, financijske poteškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka. Društvena istraživanja, 5, 961 - 985.
29. Raboteg - Šarić, Z., Merkaš, M. i Majić, M. (2011). Nada i optimizam adolescenata u odnosu na roditeljski odgojni stil. Napredak, 152(3-4), 373 - 388.
30. Sremić, I. I Rijavec, M. (2010). Povezanost percepcije majčinog i očevog roditeljskog ponašanja i školskog uspjeha kod učenika osnovne škole. Odgojne znanosti, 12(2), 347 - 360.
31. Stričević, I. (2011). Jačanje roditeljskih kompetencija kroz programe obrazovanja roditelja. U D. Maleš (Ur.), Nove paradigme ranog odgoja(str. 125 – 153). Zagreb: FF Press.
32. Turner, E.; Chandler, M. i Heffer, R. (2009).: The influence of parenting styles, achievement motivation, and self-efficacy on academic performance in college students. Journal of college student development, 50(3), 337 – 346.
33. Šimić - Šašić, S., Klarin, M. i Proroković, A. (2011). Socioekonomske prilike obitelji i kvaliteta obiteljske interakcije kao prediktori školskog uspjeha srednjoškolaca u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. Ljetopis socijalnog rada, 18 (1), 31 – 62.

